

ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ 4

Leadership of Educational Institution Administrators According to the Principles of Thitthuthammikut 4

นุชนารถ อันอาจ¹ และ พระครูปลัดบุญช่วย โชติวโส (อัยวงศ์)²
ศึกษาธิการจังหวัดขอนแก่น¹
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น²
Nutchanart An-ard¹ and PhrakhrupaladBoonchuay Chotivungso (Auiwong)²
Khon Kaen Provincial Education¹
Office1Mahachulalongkornrajavidyalaya University, KhonKaen Campus²
Corresponding Aithor, E-mail: nimnut2524@gmail.com

บทคัดย่อ

ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นกลไกหลักที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งในด้านการจัดการศึกษาเพื่อให้มีคุณภาพในสถานศึกษา ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาจึงต้องมีภาวะผู้นำ มีความรู้ความสามารถ มีทักษะ เป็นผู้มีวิสัยทัศน์ มีคุณลักษณะที่ดี มีบทบาทหน้าที่ของภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา มีคุณธรรมจริยธรรม นำเอาหลักธรรมทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ 4 มาประยุกต์ใช้ในสถานศึกษาให้เกิดประโยชน์สูงสุดเพื่อนำพาสถานศึกษาให้ประสบผลสำเร็จ สามารถสนองต่อการแข่งขัน และทันสมัยเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบัน

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา; หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ 4

Abstract

Educational institution administrators are the main mechanism that is extremely important in providing quality education. In educational institutions therefore Therefore, educational institution administrators must have leadership. Have knowledge, abilities,

* ได้รับบทความ: 27 ตุลาคม 2566; แก้ไขบทความ: 7 มีนาคม 2567; ตอรับตีพิมพ์: 21 มีนาคม 2567

Received: 27 October 2023; Revised: 7 March 2024; Accepted: 21 March 2024

skills, and be a visionary. has good characteristics There is a role and duty of executive leadership. Educational institutions have morals and ethics. Apply the 4 principles of Dhammaditthadhamkattha benefit in the educational institution for maximum benefit in order to lead the educational institution to success. Able to respond to competition and modern, suitable for changes in the present era

Keywords: Leadership of Educational Institution Administrators;

Principles of Thitthuthammikut 4

บทนำ

สถานศึกษาถือว่าเป็นหน่วยงานสำคัญที่ทำหน้าที่ในการพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ภูมิปัญญา มีคุณธรรมและจริยธรรม สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคม ที่มีการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีความสุข ธนวัฒน์ ลิ้มไพบูลย์ (2565 : 36-48) กล่าวว่า สถานศึกษาสามารถช่วยให้ผู้เรียนได้เกิดการพัฒนาความรู้ ทักษะ และความสามารถที่จำเป็นให้มีความสำเร็จในการเผชิญหน้ากับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ทางสังคม และเศรษฐกิจ ดังนั้น สถานศึกษาจึงต้องเตรียมความพร้อมให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา โดยจะต้องเปลี่ยนวิธีการในการให้ความรู้ แก่ผู้เรียนด้วยการจัดการศึกษาที่เน้นให้เกิดการพัฒนาในภาพรวม สถานศึกษาจะต้องสร้าง หลักสูตรที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เกิดการเชื่อมโยงความรู้และทักษะให้สามารถคิดแก้ปัญหา คิดวิเคราะห์ สื่อสารได้ รวมทั้งมีความสามารถทางเทคนิค ผู้บริหารและครูจำเป็นต้องปลูกฝังความรู้และทักษะที่จำเป็นให้ผู้เรียนได้เห็นถึงความสำคัญว่าความรู้และทักษะดังกล่าวนี้สามารถนำไปใช้กับโลกความเป็นจริงได้ และต้องปลูกฝังให้ผู้เรียนมีความใฝ่รู้เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเป็นผู้ใฝ่เรียน ใฝ่รู้ตลอดชีวิต

ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา

ผู้นำ หมายถึง บุคคลที่มีความสามารถช่วยให้ผู้อื่นหรือชุมชนได้มีข้อตกลงร่วมกันและพยายามหาทางออกเพื่อให้ประสบผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ พฤติกรรมของผู้นำนั้นจะมีอิทธิพลเหนือบุคคลทั่วไปเพื่อก่อให้เกิดการร่วมมือกันทำงาน โดยมุ่งความสำเร็จเป็นสำคัญหรืออาจกล่าวได้ง่าย ๆ คือ ผู้ที่มีอำนาจหรืออิทธิพลทางสังคมสามารถชักจูงคนในสังคมของตนได้ (จักรี ศรีจารุเมธีญาณ และ พระณัฏ วาฑฒโน, 2561 : 527-528)

เนตรนภา ห้างภัย (2545 : 42-43) กล่าวว่า กระบวนการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือมากกว่าพยายามใช้อิทธิพลของตนหรือกลุ่มคน กระตุ้น ชี้นำ ผลักดัน ให้บุคคลอื่นหรือกลุ่มบุคคลอื่นมีความเต็มใจ

และกระตือรือร้นในการทำสิ่งต่าง ๆ ตามที่ต้องการโดยมีความสำเร็จของกลุ่ม หรือองค์การเป็นเป้าหมาย ปรีชา ทศน์ละไม (2553 : 12) กล่าวว่า ภาวะผู้นำคือการสร้างสรรค์หรือปลูกฝังศรัทธาความกลมเกลียว ความร่วมมือร่วมใจให้เกิดขึ้นในระหว่างผู้ร่วมงาน ผู้ตาม ทั้งนี้เพื่อให้การปฏิบัติงานเป็นไปในทิศทางที่ผู้นำเป็นผู้บริหารต้องการอันเป็นไปตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายขององค์กร

สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำหมายถึงบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่ใช้อิทธิพล ผลักดัน ชี้นำ ในทางสร้างสรรค์ ให้กับกลุ่มคนอื่น เพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่เป็นไปในทิศทางที่ผู้บริหารต้องการให้บรรลุวัตถุประสงค์ และเป็นไปตามเป้าหมายที่ขององค์กร

ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง บุคคลซึ่งปฏิบัติงานในตำแหน่งผู้บริหารสถานศึกษาภายใน เขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาอื่นที่จัดการศึกษาปฐมวัยขั้นพื้นฐานและอุดมศึกษาที่ต่ำกว่าปริญญา ทั้งของรัฐและเอกชน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา, 2546 : 1) คำว่า “ผู้บริหารสถานศึกษา” ไม่ว่าจะ เป็น ประถมศึกษา หรือมัธยมศึกษา เรียกว่า Principal หรือเรียกว่า Head of School เป็นคำที่ใช้เรียก ผู้บริหารสูงสุดของโรงเรียนของรัฐ แต่ถ้าเป็นโรงเรียนเอกชน อาจใช้คำอื่น ๆ เช่น head teacher, head master หรือ head mistress สำหรับประเทศไทย ผู้บริหารโรงเรียนในปัจจุบันเรียกว่า ผู้อำนวยการสถานศึกษา เมื่อก่อน เรียกว่า “ครูใหญ่” หรือ “อาจารย์ใหญ่” (ประกอบ บุปรัตน์, 2552)

ภาวะผู้นำผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง คุณสมบัติของผู้บริหารสถานศึกษาสูงสุด เช่น สติ ปัญญา ความดีงาม ความรู้ ความสามารถของบุคคล ที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกัน และพากันไปสู่จุดหมาย ที่ดีงาม ผู้บริหารสถานศึกษาจึงเป็นกลไกสำคัญและมีอิทธิพลสูงสุดต่อคุณภาพของผลลัพธ์ที่ได้จากระบบ การศึกษาประสิทธิภาพของการบริหารและประสิทธิผลของสถานศึกษา ดังนั้น ผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำ จึงเป็นตัวแปรสำคัญในด้านการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพผู้บริหารสถานศึกษาจึงต้องมีภาวะผู้นำ มีความรู้ ความสามารถ ทักษะและประสบการณ์ทางการบริหารการศึกษาเพื่อพัฒนาสถานศึกษาให้ทันสมัย เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของโลก

ความสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษา

ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นผู้ที่จะทำให้ภารกิจในสถานศึกษาบรรลุ วัตถุประสงค์ นอกจากจะนำองค์การไปสู่จุดหมายปลายทางแล้วยังต้องนำพา คนให้มีความสุขในการ เดินทางด้วยความสำเร็จนอกจากมีความรู้ความสามารถแล้วต้องมีคุณธรรม จริยธรรม ในการบริหารงานด้วย ได้มีนักวิชาการได้ กล่าวถึงความสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ดังนี้ หาดแก้ว ทองขาว (2558 : 10) กล่าวว่า ผู้บริหารสถานศึกษามีความสำคัญในการเป็นผู้นำ กำหนดนโยบาย วิสัยทัศน์ กลยุทธ์ ของสถานศึกษา เป็นผู้ปฏิบัติกิจกรรมทางวิชาการเกี่ยวกับการพัฒนาวิชาชีพ การบริหารการศึกษา ตัดสินใจปฏิบัติ กิจกรรมต่าง ๆ โดยคำนึงถึงผลที่เกิดขึ้นกับการพัฒนาของบุคลากร ผู้เรียน และชุมชน มุ่งมั่นพัฒนาผู้ร่วมงาน

ให้สามารถปฏิบัติงานได้เต็มศักยภาพ พัฒนาแผนงานขององค์กรให้สามารถปฏิบัติได้ผลจริง ทั้งนี้ต้องนำองค์คณะบุคลากรในสถานศึกษาและชุมชนให้เป็นไปในแนวทางที่บรรลุเป้าหมายจนสำเร็จด้วยดี มารยาท คงเมือง (2559 : 14) กล่าวว่า ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นบุคคลที่สำคัญ จะต้องมีความรู้ความสามารถในการบริหารงานที่จะขับเคลื่อนภารกิจของสถานศึกษาไปสู่เป้าหมายขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ เอกพล กาญจน์สำโรง (2560 : 14) กล่าวว่า การจัดการศึกษาในโรงเรียนให้มีมาตรฐานคุณภาพดีบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้นผู้บริหารสถานศึกษาในฐานะผู้นำขององค์กรเป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งซึ่งส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพ และประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของบุคลากร รวมทั้งการได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา การศึกษาคุณลักษณะของผู้บริหารจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่สามารถใช้เป็นแนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานและพัฒนาสถานศึกษาให้ประสบผลสำเร็จได้

สรุปได้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นหัวใจในการปฏิรูปการศึกษาและเป็นบุคคลสำคัญที่จะนำพาสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศในการบริหารจัดการ โดยใช้กระบวนการบริหารที่เน้นการมีส่วนร่วมของบุคลากรทุกฝ่ายทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา

องค์ประกอบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักทฤษฎีธัมมิตถะประโยชน์ 4

1. คุณลักษณะภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา

ผู้ที่จะเป็นผู้นำได้นั้นจะต้องมีคุณลักษณะ บุคลิกภาพพิเศษกว่าคนทั่ว ๆ ไป ได้แก่ มีความเฉลียวฉลาด มีความกล้าหาญ มีความกระตือรือร้น มีลักษณะท่าทางดีสง่าน่าเลื่อมใส มีความยุติธรรม ฯลฯ 10 ได้มีผู้ศึกษาว่าผู้นำที่ดีนั้นจะต้องมีลักษณะบางอย่างผู้นำไม่ใช่คนที่ต่างไปจากคนธรรมดาอื่น ๆ อย่างน้อยผู้นำจะต้องมีลักษณะพื้นฐานเช่นเดียวกับมนุษย์จากการสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับผู้บริหารสถานศึกษา ยุคใหม่ของ Maxine (2015) Gerald Aungus (2012) (Meado (2016), 2023) และ George Couros (2010) ได้เขียนบทความเรื่อง Top 10 Characteristics of Successful 21st Century School Leaders : 21st Century Administrators : New Roles, New Responsibilities และ The 21st Century Principal ตามลำดับ สามารถสรุปได้ว่าผู้บริหารสถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพในศตวรรษที่ 21 ควรมีคุณลักษณะ ดังนี้

1. นักสร้างสรรค์ (Creative) ผู้บริหารสถานที่มีประสิทธิภาพ มีกระบวนการผลักดันให้บุคลากรในโรงเรียนที่มีความสามารถสร้างสรรค์งานให้มีคุณภาพและมาตรฐานมากขึ้น ต้องผลักดันเพื่อประโยชน์ของนักเรียนและจะต้องหาวิธีการอย่างต่อเนื่อง

2. นักการสื่อสาร (Communicator) ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพไม่เพียงแต่การสื่อสารโดยการแบ่งปันข้อมูลผ่านหลายสื่อเท่านั้น แต่ยังเป็นผู้ฟังที่มีประสิทธิภาพซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นที่กลุ่มผู้บริหาร

ต้องเป็นผู้สื่อสารที่มีประสิทธิภาพกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมด

3. นักคิดวิเคราะห์ (Critical Thinker) ผู้บริหารสถานจึงต้องให้ความสนใจในความคิดที่ครูหรือบุคลากรแสดงออกเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่ง โดยเฉพาะด้านผลกระทบที่มีต่อโรงเรียนและนักเรียนในระยะยาว และจะได้รับประโยชน์เหล่านั้นมากที่สุดได้อย่างไร ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้บริหาร ที่จะต้องนำเอาข้อมูลและความคิดต่าง ๆ มาใช้ในการตัดสินใจทั้งหมด

4. สร้างชุมชน (Builds Community) ในที่นี้ หมายถึง การประสานเชื่อมโยงต่อกกลุ่มคนที่เหมาะสม ตัวอย่าง เช่น วิธีที่จะสร้างโอกาสให้กับบุคลากรเพื่อเชื่อมโยงต่อกับคนอื่น ๆ ที่จะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้มากขึ้นมันเป็นสิ่งสำคัญที่ไม่เพียงแต่พัฒนาผู้นำในโรงเรียนเท่านั้น แต่เป็นการเปิดโอกาสให้คนอื่นเห็นความเป็นผู้นำด้วย

5. การมีวิสัยทัศน์ (Visionary) ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีประสิทธิผล ต้องมีวิสัยทัศน์ในการที่จะทำให้โรงเรียนเตรียมพร้อมที่ดีที่สุดสำหรับนักเรียนไปสู่นาาคตที่ต้องการ และสามารถแบ่งปันวิสัยทัศน์ไปพัฒนาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพร่วมกันได้ด้วย

6. การสร้างความร่วมมือและการติดต่อ (Collaboration and Connection) ผู้บริหารสถานศึกษาต้องแสวงหา แบ่งปันข้อมูล และความรู้อย่างเปิดเผยชัดเจน มีการค้นหาความเข้าใจและปฏิบัติ อย่างเข้าใจกับคนอื่น มีการติดต่อกับโลกภายนอกผ่านทางบล็อกและสื่อทางสังคม และต้องสร้างการร่วมมือกับผู้อื่น

7. สร้างพลังเชิงบวก (Positive Energy) ผู้บริหารสถานศึกษาต้องสร้างหลักการทั้งเชิงบวก เชิงรุก และวิธีการดูแลเอาใจใส่ ต้องให้เวลาในการพบปะพูดคุยกับนักเรียน ครู และผู้ปกครอง รับรู้และคุณค่าของพวกเขาร่วมกันพัฒนาความสัมพันธ์ที่แท้จริงให้เกิดขึ้น นอกจากนี้ผู้บริหารต้องสร้างสุขภาพตนเอง สวัสดิการและระดับพลังงานให้พร้อมเสมอ

8. ความเชื่อมั่น (Confidence) ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีลักษณะความมั่นใจ (confidence) เข้าถึงได้ง่าย (approachable) มีความโดดเด่น (be visible) ในฐานะที่เป็นผู้นำต้องมีความกล้าที่จะต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่ยากลำบาก ซึ่งสถานการณ์เหล่านี้มักจะอยู่ในความสงบเสมอ และมีความมั่นใจในการรักษาขวัญกำลังใจและความเชื่อมั่นในชุมชนโรงเรียน

9. ความมุ่งมั่นและความพากเพียร (Commitment and Persistence) ผู้บริหารสถานศึกษาต้องแสดงความมุ่งมั่นและความทุ่มเท (dedication) อย่างจริงจัง เพื่อผลักดันให้กับครูและนักเรียนเกิดความมุ่งมั่นทุ่มเทในงานและอย่ายอมแพ้ (Never give up) เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายการพัฒนาที่กำหนดไว้

10. ความเต็มใจที่จะเรียนรู้ (Willingness to Learn) ผู้บริหารสถานศึกษาต้องเรียนรู้ อย่างสม่ำเสมอ เพราะการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 เป็นที่น่าตื่นเต้นและนำมาใช้เสริมสร้างศักยภาพ ผู้บริหารและสังคมโรงเรียน ผู้บริหารจึงต้องเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต (Be a Lifelong Learner)

11. ต้องเป็นนักประกอบการ คิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม (Entrepreneurial, Creative and Innovative) ความสามารถในการคิดนอกกรอบเป็นพลังที่มีอำนาจของผู้บริหาร การคิดสร้างสรรค์ และนวัตกรรมเป็นวิธีที่ดีที่สุดในการบริหารจัดการกับความซับซ้อนทางสังคมในศตวรรษที่ 21 และต้องพัฒนาโรงเรียนเป็นองค์การประกอบการ (entrepreneurial organization) ได้ด้วย

12. นักริเริ่มงาน (Intuitive) ผู้บริหารสถานศึกษาต้องเรียนรู้ถึงความเชื่อมั่นในสัญชาตญาณ (instincts) ของตนเอง ความสามารถในการเป็นนักคิด นักริเริ่มสร้างสรรค์ผู้บริหารสามารถการแก้ปัญหาให้สำเร็จอย่างไม่คาดฝันหรือจากการสังหรณ์ใจ (intuitively) ซึ่งเป็นการเกิดขึ้นจากความชาญฉลาดที่ดี

13. ความสามารถในการสร้างแรงบันดาลใจ (Ability to Inspire) ผู้บริหารสถานศึกษาควรสร้างความกระตือรือร้นและความคิดเชิงบวกต่อบุคลากรในการร่วมกันกำหนดทิศทางในอนาคต สิ่งทั้งหมดนี้ต้องเน้นให้เกิดขึ้นในขณะที่ยังดำรงตำแหน่งผู้บริหาร

14. การเจียมเนื้อเจียมตัว (Be Humble) ผู้บริหารสถานศึกษามีความสำคัญต่อการทำหน้าที่ในโรงเรียนซึ่งงานผู้บริหารไม่ใช่เป็นรูปปั้นแต่เป็นงานที่เอื้อต่อทุกคนในโรงเรียนนั่นคือ ต้องมีสัมมาคารวะ การรู้จักบุคคลในชุมชน การเปิดโอกาสกับครูและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม

15. ตัวแบบที่ดี (good Model) ผู้บริหารสถานศึกษาต้องรู้ และฝึกพวกเขาให้มีความคิดสร้างสรรค์ การทำงานร่วมกันฝึกการสื่อสารที่ดีและคิดวิเคราะห์เป็นการใช้เทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพและการปลูกฝังสร้างสรรค์นวัตกรรมจิตสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยสำหรับการเรียนรู้และความเสี่ยง

2. ทักษะยุคใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษา

ทักษะยุคใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นคุณลักษณะที่สำคัญของการเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพ ผู้บริหารสถานศึกษาซึ่งเป็นผู้นำของสถานศึกษา จึงเป็นอย่างยิ่งที่ต้องได้รับการพัฒนาทักษะยุคใหม่ที่จำเป็นต่อการบริหารจัดการสถานศึกษาและการบริหารตนเอง อย่างต่อเนื่องเพื่อนำไปสู่การบริหารงานให้มีประสิทธิภาพ มีนักวิชาการให้ทัศนะด้านทักษะยุคใหม่จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับทักษะยุคใหม่ของภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพของ (Avis Gaze (2016) ได้เขียนงานเรื่อง Preparing School Leaders : 21st Century Skills และ National Association of econdary School Principals (NASSP) (2013) เขียนหนังสือเรื่อง 10 Skills for Successful School Leaders สามารถสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับทักษะของภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาที่สอดคล้องกันได้ ดังนี้

1. ทักษะการคิดวิเคราะห์และการคิดสร้างสรรค์ (Critical and creative thinking skill)
2. ทักษะการแก้ปัญหา (Problem solving skills)
3. ทักษะการสื่อสาร (communication skill)
4. ทักษะทางเทคโนโลยีและการใช้ดิจิทัล (Technological and digital literacy skills)
5. ทักษะด้านการบริหารองค์การ (Organizational management skills)

6. ทักษะการบริหารงานบุคคล (Personal management skills)
7. ทักษะทำงานเป็นทีม (Teamwork skills)
8. ทักษะด้านนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้ (Learning innovation skill)
9. ทักษะการกำหนดทิศทางองค์กร (Setting instructional direction skill)
10. ทักษะการรับรู้ไว (Sensitivity skill)
11. ทักษะการตัดสินใจ (Adjustment skill)
12. ทักษะมุ่งผลสัมฤทธิ์ (Results orientation skill)
13. ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (interpersonal skill)
14. ทักษะคุณธรรมจริยธรรม (ethical-moral skills)

3. บทบาทหน้าที่ของภาวะผู้นำผู้บริหารสถานศึกษา

บทบาทหน้าที่เป็นแบบแผนพฤติกรรมที่แสดงออกตามตำแหน่งหน้าที่ ซึ่งเป็นไปตามความคาดหวังของสังคม บทบาทของบุคคลจึงมีความแตกต่างกันไปตามวัฒนธรรม สำหรับบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษา เป็นหน้าที่ในการบริหารสถานศึกษาให้บรรลุเป้าหมายตามตำแหน่งที่ดำรงอยู่มีนักวิชาการให้ทัศนะด้านบทบาทหน้าที่ผู้บริหารสถานศึกษาควร ำไปใช้ประโยชน์ มีรายละเอียด ดังนี้ จากการศึกษาทัศนะด้านบทบาทหน้าที่ผู้บริหารสถานศึกษาของ The Wallace oundation (2012) เป็นมูลนิจิให้ทุนสนับสนุนโครงการส่งเสริมความเป็นผู้นำการศึกษา (Derick Meado (2016) ได้เขียนบทความเรื่อง The Role of the Principal in Schools : (Grossman (2011) ได้พัฒนาชุดมาตรฐานการพัฒนาผู้บริหาร : (DoDEA 21 (2014) ได้นำเสนอเครื่องมือการ ประเมินเรื่อง Instructional Leadership : Self Assessment and Reflection Continuum สามารถสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาที่สอดคล้องกันได้ ดังนี้

1. บทบาทในฐานะผู้นำทางวิชาการบทบาทในฐานะผู้รักษาระเบียบวินัย
2. บทบาทในฐานะผู้ประเมิน
3. บทบาทในการทบทวนนโยบาย
4. บทบาทในการการบริหารหลักสูตรและการสอน
5. บทบาทในการกำหนดตารางการปฏิบัติงาน
6. บทบาทในการสร้างบรรยากาศและวัฒนธรรมการเรียนรู้
7. บทบาทในการส่งเสริมการพัฒนาครูและบุคลากร
8. บทบาทในการประชาสัมพันธ์บทบาทในการประสานสัมพันธ์กับชุมชน
9. บทบาทในการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี

4. คุณธรรมและจริยธรรมของภาวะผู้นำผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักทฤษฎีหลักทฤษฎีภูมิทัศน์
ประโยชน์ 4

คุณธรรมของภาวะผู้นำสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา ถึงแม้จะไม่มีกำหนดให้ปฏิบัติไว้อย่างชัดเจน แต่ต้องประยุกต์จากหลักคุณธรรม จริยธรรมตามแนวทางศาสนาระเบียบกฎหมายคำสั่งและจรรยาบรรณ จากการศึกษาแนวคิดด้านคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาของนักวิชาการกล่าว สอดคล้องกันว่า ผลกระทบหลายด้านของผู้บริหารสถานศึกษาไม่ได้เกี่ยวข้องกับปัญหาคุณธรรมโดยตรง แต่วัตถุประสงค์ด้านคุณธรรมต้องเป็นตัวขับเคลื่อน (driver) ศักยภาพของภาวะผู้นำของผู้บริหาร ให้สามารถบริหารจัดการบรรลุผลสำเร็จได้

หลักธรรมที่นำมาใช้กับภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ 4

ในทางพระพุทธศาสนา มีหลักธรรมคำสอนที่ว่าด้วยการดำเนินชีวิตที่ดี หรือการเดินทางกลาง ที่เรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทา อันเป็น “ข้อปฏิบัติที่พอดี” มีลักษณะแห่งดุลยภาพมีความสมดุลแห่งชีวิต และมีข้อปฏิบัติที่พอดีทั้งในแง่การปฏิบัติและการก้าวพ้นวิฤตติเศรษฐกิจและสามารถเดินไปสู่ชีวิตที่ดีงาม มีดุลยภาพ ตามหลักพระพุทธศาสนา พระธรรมปิฎก หลักธรรมที่พระพุทธองค์ตรัสรู้นำมาเป็นหลัก ในการดำเนินชีวิตได้ถึงปัจจุบัน

ทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ หมายถึง หลักธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบันหรือ หลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้นประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันในชาตินี้ที่คนทั่วไปปรารถนามีทรัพย์สิน เกียรติไมตรีเป็นต้น ที่จะสำเร็จด้วยธรรม 4 ประการ คือ อุฏฐาน สัมปทา อารักขสัมปทา กัลยาณมิตตตา และสมชีวิตา อย่างไรก็ตาม ในมุมมองของนักการศาสนาได้ให้ความหมายไว้ในหลาย ๆ มุมมอง ผู้วิจัยจึงต้องการสะท้อนให้เห็นถึงความหมายในแง่มุมต่าง ๆ ของนักวิชาการหรือนักการศาสนา สามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (2554 : 130) ได้กล่าวถึง ทฤษฎีธัมมิกัตถในหนังสือพจนานุกรม พุทธศาสนฉบับประมวลศัพท์ตอนหนึ่งว่า ทฤษฎีธัมมิกัตถ คือ ประโยชน์ในปัจจุบันหรือประโยชน์สุขสามัญ ที่มองเห็นกันในชาตินี้ที่คนทั่วไปปรารถนามีทรัพย์สิน เกียรติไมตรีเป็นต้น อันจะสำเร็จด้วยธรรมเรียกเต็ม ว่า “ทฤษฎีธัมมิกัตถสังวัตตนิกรรม” ธรรมอันเป็นไปเพื่อทฤษฎีธัมมิกัตถหรือมักเรียกคล่องปากว่า ทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์มี 4 ประการ คือ

- 1) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น
- 2) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา
- 3) กัลยาณมิตตตา ถึงพร้อมด้วยความมีเพื่อนเป็นคนดี
- 4) สมชีวิตา ถึงพร้อมด้วยการเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หาได้

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช, 2548 : 320) ได้กล่าวไว้ในหนังสือคำวัดเกี่ยวกับความหมาย ของทฤษฎีธัมมิกัตถไว้ว่า “ทฤษฎีธัมมิกัตถ” หมายถึง คุณธรรมที่อำนวย ประโยชน์ให้ในปัจจุบัน

คือ ให้ผลในชาตินี้โดยเป็นเหตุให้ผู้ปฏิบัติมีความมั่นคงมั่นคงจึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า หัวใจเศรษฐี มี 4 ประการ ดังนี้

- 1) อุภูฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันในการทำงานหาเลี้ยงชีพในการปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ
- 2) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จักรักษาทรัพย์สิ่งของที่มีอยู่หรือที่ได้มาให้อยู่คงทน
- 3) กัลยาณมิตตตา ถึงพร้อมด้วยความมีเพื่อนดี คือ รู้จักคบเพื่อนรู้จักหาคู่ครองที่ดี
- 4) สมชีวิตา ถึงพร้อมด้วยความมีชีวิตเหมาะสม คือ รู้จักใช้สอยทรัพย์สมบัติกินอยู่พอเพียงไม่ฟุ่มเฟือยเกินไปไม่ฝืดเคืองจนเกินไป

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2547 : 38) กล่าวไว้ในหนังสือธรรมานุชีวิตถึงที่ภุมมมิกัตถประโยชน์ ว่าเป็นหลักธรรมอำนวยการประโยชน์สุขขั้นต้น มี 4 ประการ ได้แก่

- 1) อุภูฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงานและการประกอบอาชีพที่สุจริตฝึกฝนให้มีความชำนาญและรู้จักใช้ปัญญาสอดคลองตรวจตราหาวิธีการที่เหมาะสมที่ดีจัดการและดำเนินการให้ได้ผลดี
- 2) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์และผลงานที่ตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรมด้วยกำลังงานของตนไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย
- 3) กัลยาณมิตตตา คบหาคนดีเป็นมิตร คือ รู้จักเสวนาคบหาคนไม่คบไม่เอาอย่างผู้ที่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสียเลือกเสวนาศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้รู้ผู้ทรงคุณผู้มีความสามารถผู้นำเคารพนับถือและมีคุณสมบัติเกื้อกูลแก่อาชีพการงาน
- 4) สมชีวิตา เลี้ยงชีวิตแต่พอดีคือ รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายเป็นอยู่พอดีสมรายได้มีให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือยให้รายได้เหนือรายจ่ายมีประหยัดเก็บไว้

สรุป

ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นกลไกหลักที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งในด้านการจัดการศึกษาเพื่อให้มีคุณภาพในสถานศึกษา ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาจึงต้องมีภาวะผู้นำ มีความรู้ ความสามารถ มีทักษะเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ มีคุณลักษณะที่ดี มีบทบาทหน้าที่ของภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา มีคุณธรรมจริยธรรม นำเอาหลักธรรมที่ภุมมมิกัตถประโยชน์ 4 มาประยุกต์ใช้ในสถานศึกษาให้เกิดประโยชน์สูงสุดเพื่อนำพาสถานศึกษาให้ประสบผลสำเร็จประกอบไปด้วย 4 องค์ความรู้

1. คุณลักษณะของภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา ประกอบด้วย การเป็นนักสร้างสรรค์ นักการสื่อสาร นักคิดวิเคราะห์ สร้างชุมชน มีวิสัยทัศน์ สร้างความร่วมมือ สร้างพลังเชิงบวก มีความมั่นใจ

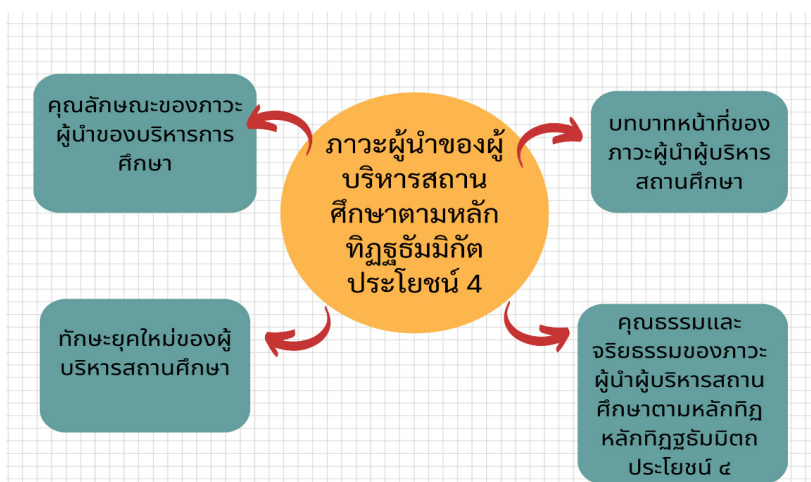
มุ่งมั่นพากเพียร เต็มใจเรียนเป็นเรียนรู้ ริเริ่มงานคิดสร้างสรรค์นวัตกรรม สร้างแรงบันดาลใจ เจียมเนื้อเจียมตัว และเป็นแบบอย่างที่ดี

2. ทักษะยุคใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษา ประกอบด้วยทักษะต่าง ๆ ดังนี้ ทักษะการคิดวิเคราะห์ และการคิดสร้างสรรค์ ทักษะการแก้ปัญหา ทักษะการสื่อสาร ทักษะทางเทคโนโลยีและการใช้ดิจิทัล ทักษะด้านการบริหารองค์การ ทักษะการบริหารงานบุคคล ทักษะทำงานเป็นทีม ทักษะด้านนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้ ทักษะการกำหนดทิศทางการองค์กร ทักษะการรับรู้ไว ทักษะการตัดสินใจ ทักษะมุ่งผลสัมฤทธิ์ ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และทักษะคุณธรรมจริยธรรม

3. บทบาทหน้าที่ของภาวะผู้นำผู้บริหารสถานศึกษา ประกอบด้วย บทบาทในฐานะผู้นำทางวิชาการ บทบาทในฐานะผู้รักษาระเบียบวินัย บทบาทในฐานะผู้ประเมิน บทบาทในการทบทวนนโยบาย บทบาทในการบริหารหลักสูตรและการสอน บทบาทในการกำหนดตารางการปฏิบัติงาน บทบาทในการสร้างบรรยากาศและวัฒนธรรมการเรียนรู้ บทบาทในการส่งเสริมการพัฒนาครูและบุคลากร บทบาทในการประชาสัมพันธ์บทบาทในการประสานสัมพันธ์กับชุมชน และบทบาทในการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี

4. คุณธรรมและจริยธรรมของภาวะผู้นำผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหาร สามารถเลือกใช้ให้เหมาะสมกับบริบทการบริหารจัดการ ซึ่งเป็นคุณธรรมที่มีอยู่ในตัวของผู้บริหารการนำหลักธรรมมาปฏิบัติจนเป็นอุปนิสัยติดตัวประกอบด้วย คุณธรรมจริยธรรมสำหรับตนเอง คุณธรรมจริยธรรมเพื่อการปฏิบัติหน้าที่การบริหาร และคุณธรรมจริยธรรมสำหรับสังคม

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

เอกสารอ้างอิง

- จักรี ศรีจารุเมธีญาณ และ พระณัด วฑฒโน. (2561). ภาวะผู้นำกับการพัฒนาชุมชน. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 6(พิเศษ), 527-528.
- ธนพัฒน์ ลิ้มไพบูลย์. (2565). ภาวะผู้นำทางวิชาการในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุพรรณบุรี, *Journal of Roi Kaensarn Academi*, 7(1), 36-48.
- เนตรนภา ห่างภัย. (2545). ความหมายของภาวะผู้นำ. สืบค้นเมื่อ 2 ตุลาคม 2566, จาก <https://www.gotoknow.org/posts/444656>
- ประกอบ บุปรัตน์. (2552). ผู้บริหารสถานศึกษาชื่อและความหมาย. สืบค้นเมื่อ 25 ธันวาคม 2566, จาก http://pracob.blogspot.com/2009/11/blog-post_1389.html
- ปรีชา ทศน์ละไม. (2553). ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาสำนักงานเขตพื้นที่การประถมศึกษาชุมพรเขต 2. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา). จันทบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2548). คำวัด. กรุงเทพฯ: เลียงเชียง.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2547). ธรรมานุญชีวิต. กรุงเทพฯ: ศาสนา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2554). พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพฯ: บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- มารยาท คงเมือง. (2559). คุณธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาตามการรับรู้ของครู จังหวัดอุทัยธานี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 42. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). นครสวรรค์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- หาดแก้ว ทองขาว. (2558). วิสัยทัศน์และพฤติกรรมผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 5. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). ลพบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.
- เอกพล กาญจน์สำเร็จ. (2560). ความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะของผู้บริหารกับความสำเร็จในการบริหารกิจการลูกเสือตามความคิดเห็นของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชุมพรเขต 1. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). สุราษฎร์ธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.
- Avis Gaze. (2016). Preparing School leaders : 21st Century Skills. Retrieved 26 December 2023, from [http://www.principals.ca/documents/International Symposium White Paper- OPC](http://www.principals.ca/documents/International%20Symposium%20White%20Paper-OPC).

- Derick Meado. (2016). The Role of the Principal in Schools. Retrieved 26 December 2023, from <http://www.theses.rbruac.th/pdf-uploads/thesis-430-file 10-2022-07.21-09-34-17.pdf>
- DoDEA 21. (2014). Instructional Leadership : Self-Assessment and Reflection Continuum. Retrieved 26 December 2023. from shorturl.at/tuJMS.
- George Couros (2010). The 21st century Principal. Retrieved 26 December 2566, from <http://connectedprincipals.com/archives/1663>.
- Gerald Aungus. (2012). 21st Century Administrators : New Roles, New Responsibilities. Retrieved 26 December 2023, from http://www.mis.Krirk.ac.th/librarytext/ED/2561/Sornsawan_Bunnakornchai.pdf.
- Maxine. The 4 Types of School Principals. Retrieved 26 December 2015, from <http://mawiasgedom.com/the-4typesfschool-principals/>.
- National Association of Secondary School Principals (NASSP) (2013). Breaking Ranks : 10 Skills for Successful School Leaders. Retrieved 26 December 2023, from <http://www.nassp.org/Content/158/BR-tenskills ExSum.pdf>.
- The Wallace Foundation. (2012). The school principal as leader : Guiding schools to better teaching and learning. Retrieved 26 December 2023, from <http://shorturl.at/iwAB3>.